

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٩٥٥٢

دانشکده اصول الدین
USUL AL DEEN COLLEGE

قم

گروه: علوم قرآن و حدیث
پایان نامه کارشناسی ارشد

بررسی مبانی و روش شناسی « احسن الحدیث در تفسیر قرآن »

استاد راهنما: جناب دکتر ناصر رفیعی محمدی

استاد مشاور: حجة الاسلام والمسلمین مهدی مهریزی

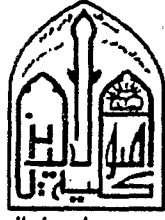
۱۳۸۷ / ۳ / ۳۱

نگارنده: فاطمه خرامان

زمستان ۸۵

۹۸۵۳۶

کتابخانه و مرکز اسناد
دانشکده اصول الدین
قم

دانشكده اصول الدين
USUL AL DEEN COLLEGE

قم

قسم : علوم القرآن و الحديث
رسالة ماجستير

دراسة اصول و منهجية تفسير « احسن الحديث في تفسير القرآن »

الاستاذ المشرف : الدكتور ناصر رفيعى محمدى

الاستاذ المشاور : حجة الاسلام والمسلمين مهدى مهريزى

اعداد : فاطمه خرامان

السنة ١٤٢٧ هـ . ق

تقدیم به عاشقان قرآن

تقدیم به پدری قرآن خوان

تقدیم به روح مادری با ایمان

تقدیم به همسر و فرزندان دلسوز و مهربان

تقدیر و سپاس

سپاس بیکران خدایی را سزاست که جهان و انسان را آفرید و با برانگیختن پاکترین انسان‌ها جامعه بشریت را به سوی استوارترین راه‌ها رهنمون گردید و در میان پیامبران اسوه کامل حضرت ختمی مرتبت را «رحمة للعالمین» فرستاد و آئین او را به جاودانگی و جهان شمولی مفتخر ساخت و قرآن را جامع‌ترین و کامل‌ترین سند هدایت و دستورالعمل راستین رسیدن به سعادت در دنیا و آخرت قرار داد و پس از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، عترت و اهل بیت او را به عنوان برافراشتگان مشعل هدایت و برافروزندگان نور سعادت تا روز قیامت برگزید.

سپاس وافر خداوندی را که ما را از منتظران ولی عصر (عج) قرار داد.

سپاس فراوان خداوند را بر وجود پدر و مادری مؤمن و قرآن خوان.

بر خود لازم و واجب می‌دانم؛

- از زحمات پدر بزرگوار علمی و دینی‌ام حضرت علامه عسگری (دام ظلّه) تشکر و قدردانی کنم و

توفیقات روز افزون ایشان را از درگاه احدیت خواستارم کسی که وسایل رشد و سربازی دانشجویان را

برای حجة بن الحسن المهدی (روحی و ارواح العالمین فداه) فراهم آورد.

از زحمات استاتید گرامی و متقی که راه درست دینداری را به ما آموختند.

از زحمات استاد راهنما جناب دکتر رفیعی و استاد مشاور حجة الاسلام و المسلمین آقای مهریزی که

در پیمودن این راه همراه بودند.

و از زحمات و صبوری همسر و فرزندانم کمال تشکر و امتنان را دارم.

ما توفیقی الا بالله علیه توکلت و الیه انیب

چکیده

این مجموعه شامل روش‌شناسی تفسیر احسن‌الحديث تألیف آقای علی‌اکبر قرشی می‌باشد. ایشان از قرآن پژوهان و مفسران شیعی معاصر است. این تفسیر در ۱۲ جلد و به زبان فارسی شامل کل قرآن می‌باشد که با یک مقدمه در مباحث علوم قرآنی آغاز می‌شود. متن قرآن به همراه متن تفسیری که موجز است به صورت ترتیبی بیان شده است.

در آغاز هر سوره مکی و مدنی بودن و شمارش و حروف آیات را بیان کرده و سپس به شرح واژه‌ها و اعراب بعضی از کلمات پرداخته است. سپس شرح مختصری از سوره و بعد از آن تفسیر آیات به ترتیب و با توجه به آیات متناسب انجام یافته و در آخر، مطالب مهم آیات به صورت نکته‌ها بیان شده است. روش مؤلف در تفسیر احسن‌الحديث عقلی - اجتهادی و باگرایش اجتماعی است.

پژوهش حاضر در پنج فصل و یک مقدمه تدوین شده است؛ مقدمه شامل پنج محور تبیین مسئله، ضرورت پژوهش، انگیزه تحقیق، اهداف تحقیق، سؤالات اصلی و فرعی می‌باشد. فصل اول کلیات که شامل مفهوم‌شناسی روش، تفسیر و مبانی، معرفی تفسیر احسن‌الحديث، زندگینامه مؤلف، حیات علمی و تألیفات ایشان می‌باشد. فصل دوم مبانی مؤلف است که شامل مبانی اول، قرآن کلام خداوند است، مبانی دوم، هدایت‌گری قرآن، مبانی سوم جاودانگی قرآن، مبانی چهارم التزام به وحی بیانی، مبانی پنجم، تناسب آیات و سوره‌ها مبانی ششم، اعجاز قرآن و صیانت آن از تحریف، مبانی هفتم، اعتقاد مفسر به صحت قرائت مشهور می‌باشد. فصل سوم شامل روش مؤلف در تفسیر آیات با توجه به منابع و مبانی و نوع گرایش ایشان می‌باشد. در فصل چهارم منابع مورد استفاده و میزان تأثیر آن‌ها در تفسیر مورد بررسی قرار می‌گیرد. فصل پنجم در بردارنده مباحث علوم قرآنی است که مؤلف به آن‌ها توجه داشته و به عنوان مقدمه‌ای برای تفسیر بیان کرده است.

مقدمه

قرآن به این دلیل که کلام خداست از روزهای نخستین نزول خود در بین مسلمانان از قداست و احترامی خاص برخوردار بود. این قداست همراه با تأثیرات عظیم آن، در ابعاد مختلف زندگی مسلمانان، منزلت ویژه‌ای به آن بخشید که نظر دانشمندان و محققان را به خود جلب نمود. اهتمام پیوسته دانشمندان مسلمان برای شناخت ابعاد گوناگون مفاهیم قرآنی موجب پیدایش دانش‌های مختلفی گردید که به موازات گسترش اسلام، آن علوم نیز گسترش یافت.

مهمترین علوم که از قرآن کریم سرچشمه گرفتند یا در راه خدمت به آن به وجود آمدند علم قرائات، نحو، ادبیات، حدیث، تفسیر، ترجمه، فقه، تاریخ می‌باشد.

هر یک از این دانش‌ها به شاخه‌ای از شاخه‌های معرفت قرآنی مربوط می‌شوند و به جستجوی همان مقصد در آن می‌پرداختند.

در بین این علوم، علم تفسیر از مهمترین و ارزشمندترین علوم قرآنی است که از آن به رئیس علوم دینی تعبیر می‌شود. تفسیر این کتاب مبین سابقه‌ای بس طولانی از زمان نزول نخستین آیات تا پایان عمر شیرین رسول اکرم صلی الله علیه و آله و تا به امروز دارد.

روشی که شیعه در تفسیر قرآن اتخاذ نموده غیر از روش اهل سنت است و در نتیجه اختلاف روش، طبقه‌بندی مفسرین نیز سیمای دیگری به خود می‌گیرد.

شیعه نص قرآن مجید و قول پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله را در تفسیر آیات قرآنی حجت می‌داند و برای اقوال صحابه و تابعین مانند سایر مسلمین هیچ گونه حجّیتی قائل نیست مگر از راه روایت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و این که به نص خبر متواتر تقلین قول عترت و اهل بیت را تالی قول پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله و مانند آن حجت می‌دانند و از این رو در نقل و اخذ روایات تفسیری تنها به روایاتی که از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و ائمه اهل بیت (علیهم السلام) نقل شده اکتفا کرده‌اند.^۱

۱. طباطبایی، محمدحسین، قرآن در اسلام، ص ۴۹

فهرست مطالب

فصل اول - کلیات

کلیات	۱۴
۱- بیان مسئله	۱۴
۲- هدف و ضرورت پژوهش	۱۵
۳- انگیزه تحقیق	۱۶
۴- اهداف تحقیق	۱۶
۵- سوال اصلی	۱۷
سوالات فرعی	۱۷
۶- روش تحقیق	۱۷
مفهوم‌شناسی روش - تفسیر - مبانی	۱۸
روش در لغت و اصطلاح	۱۸
تفسیر در لغت و اصطلاح	۱۹
مبانی در لغت و اصطلاح	۲۰
زندگی‌نامه	۲۰
فعالیت‌های سیاسی مفسر	۲۱
حیات علمی مفسر	۲۲
آثار مکتوب مفسر	۲۲
معرفی اجمالی تفسیر احسن‌الحديث	۲۴
شیوه نگارش	۲۵
انگیزه تألیف	۳۲
نتیجه	۳۲

فصل دوم - مبانی تفسیر «احسن‌الحديث»

مقدمه	۳۵
مبانی عام	۳۶
مبنای اول - قرآن کلام خداوند است	۳۶
مبنای دوم - جاودانگی قرآن	۴۰
مبانی خاص	۴۴
مبنای اول - التزام به وحی بیانی	۴۴
مبنای دوم - تناسب آیات و سوره‌ها	۴۵
مبنای سوم - اعجاز قرآن و صیانت آن از تحریف	۴۸

۴۹ مبنای چهارم - تأویل متشابه
۴۹ مبنای پنجم - اعتقاد مفسر به صحت قرائت مشهور

فصل سوم - روش و گرایش تفسیر «احسن الحدیث»

۵۳ مقدمه
۵۴ واژگان
۵۶ تفسیر و تأویل در احسن الحدیث
۵۸ انواع روش‌های تفسیری
۵۸ ۱- تفسیر قرآن به قرآن
۵۸ پیشینه
۵۹ تفسیر قرآن به قرآن در احسن الحدیث
۵۹ توضیح و تبیین معنای آیه‌ای، توسط آیات دیگر
۶۲ رفع ابهام از آیه با توجه به آیات دیگر
۶۳ توجه به آیات مشابه
۶۵ تعیین مصداق آیه بوسیله آیات دیگر
۶۶ تعیین معانی اصطلاحی قرآنی با کمک آیات دیگر
۶۸ ترجیح یک احتمال در معنای آیه‌ای با کمک آیات دیگر
۶۹ دستیابی به تبیین جامع و حل تعارض ظاهری آیات
۷۱ استفاده از سیاق
۷۲ ۲- تفسیر قرآن به سنت
۷۲ مقدمه
۷۲ پیشینه
۷۴ ادله حجیت سنت اهل بیت
۷۴ دلایل قرآنی
۷۵ دلایل روایی
۷۶ عدم حجیت قول صحابه و تابعین
۷۷ کاربرد روایات تفسیری توسط مفسر
۷۸ روایات بیانگر معانی واژگان
۷۹ روایات مبین تفسیر آیه
۸۰ روایات بیانگر بطن و تأویل آیات
۸۱ روایات بیانگر شأن نزول
۸۳ روایات در فضیلت قرائت
۸۳ روایات در تفسیر حروف مقطعه
۸۴ روایات بیانگر قصص قرآنی

۸۷	روایات بیانگر جزئیات احکام
۸۸	۳- تفسیر عقلی - اجتهادی
۸۸	عقل در لغت
۸۹	عقل در اصطلاح
۹۱	تفسیر اجتهادی
۹۱	نقش تبیینی و توضیحی عقل
۹۳	نقش عقل در توجه به ظاهر آیات
۹۴	کشف استلزامات مفاد آیه
۹۵	جمع بندی اقوال مفسران و نتیجه گیری از آنها
۹۶	قصص قرآنی
۹۷	بیان فلسفه آیات الاحکام
۹۸	توجه به سیاق آیات
۱۰۲	تفسیر برخی آیات با توجه به عقل برهانی
۱۰۳	۴- تفسیر کامل و جامع
۱۰۳	نتیجه
۱۰۴	گرایش‌های تفسیری
۱۰۵	گرایش تفسیری احسن الحدیث
۱۰۵	گرایش اجتماعی در تفسیر احسن الحدیث
۱۰۹	جهت‌گیری کلامی
۱۱۱	جهت‌گیری علمی
۱۱۴	نتیجه

فصل چهارم - منابع تفسیر «احسن الحدیث»

۱۱۶	مقدمه
۱۱۷	منابع تفسیر
۱۱۷	قرآن
۱۱۹	روایات معصومین
۱۲۰	حجیت بیان پیغمبر ﷺ و ائمه اطهار
۱۲۱	عقل
۱۲۲	منابع مورد استفاده مفسر
۱۲۲	منابع لغت
۱۲۴	تاریخ
۱۲۵	کتب تفسیری
۱۲۶	دیگر کتب

فصل پنجم - علوم قرآن در تفسیر «احسن الحدیث»

۱۲۹	مقدمه
۱۳۰	۱- نزول قرآن
۱۳۳	دیدگاه احسن الحدیث
۱۳۵	۲- اولین آیه یا سوره نازل
۱۳۶	۳- آخرین آیه یا سوره نازل
۱۳۷	۴- جمع قرآن و ترتیب نزول
۱۴۰	۵- تعداد سوره‌ها و آیات قرآن
۱۴۱	۶- قرائت
۱۴۳	دلایل عدم تواتر قرائت‌ها
۱۴۴	۷- اعراب قرآن
۱۴۵	۸- مکی و مدنی
۱۴۶	نظر مؤلف
۱۴۷	۹- محکم و متشابه
۱۴۸	محکم در لغت و اصطلاح
۱۴۹	تشابه در لغت
۱۴۹	احکام و تشابه در قرآن
۱۵۱	متشابه چیست؟
۱۵۲	فهم‌پذیری متشابه
۱۵۴	نظر مفسر در باره محکم و متشابه
۱۵۶	نمونه‌هایی از آیات متشابه از نظر مفسر
۱۵۹	۱۰- اعجاز
۱۶۰	اعجاز در لغت و اصطلاح
۱۶۲	نظر مؤلف
۱۶۴	۱۱- تحریف
۱۶۴	معنای لغوی تحریف
۱۶۵	تحریف به معنای تنقیص
۱۶۶	ادله عدم تحریف قرآن
۱۶۷	منشاء قول به تحریف
۱۶۸	ادله عدم تحریف از دیدگاه مولف
۱۷۰	۱۲- نسخ
۱۷۰	معنای لغوی و اصطلاحی نسخ
۱۷۱	اقسام نسخ
۱۷۲	دیدگاه مؤلف درباره نسخ

۱۷۳	تفاوت نسخ و انشاء.....
۱۷۴	وقوع نسخ در قرآن.....
۱۷۴	نسخ مورد قبول مؤلف.....
۱۷۵	آیاتی که مؤلف قائل به نسخ نیست.....
۱۷۵	آیه ۷۵ سوره انفال.....
۱۷۶	آیه ۶۵ سوره انفال.....
۱۷۶	آیه ۸ سوره نساء.....
۱۷۷	آیه ۱ سوره انفال.....
۱۷۷	آیه ۲۴۰ سوره بقره.....
۱۷۹	منابع.....

فصل اول

کلیات

کلیات

آنچه در این پژوهش گردآوری شده، بررسی و تحقیقی است در تفسیر احسن‌الحديث، اثر دانشمند معاصر، حجة الاسلام و المسلمین آقای سید علی اکبر قرشی.

۱- بیان مسئله

هیچ کتابی به اندازه‌ی قرآن مجید مورد شرح و تفسیر قرار نگرفته است. از صدر اسلام تاکنون هزاران تفسیر بر این کتاب الهی نوشته شده است. اما مع‌الاسف، به دلیل ورود برخی مطالب نادرست به متون تفسیری، نمی‌توان به همه این تفاسیر اعتماد کرد. برای داوری در مورد آنها باید مبانی، قواعد و روش‌های به کار گرفته شده در هر یک از تفاسیر را شناخت که این خود موجب شکل‌گیری «تفسیر پژوهی» در قرن اخیر گشته است. پرداختن به ابعاد مختلف روش‌شناسی تفسیر، برای دستیابی به روش صحیح و محک زدن تحقیقات انجام گرفته ضروری است. در یک نگاه کلی به روش‌شناسی تفسیر قرآن، چند محور اساسی در این حوزه قابل بررسی است.

۱- زندگینامه مفسر؛ با توجه به موقعیت مکانی و زمانی و ابعاد علمی و سیاسی و اجتماعی، اساتیدی که مفسر نزد آنها تلمذ نموده، و تألیفانی که انجام داده‌اند می‌باشد.

۲- منابع تفسیر؛ چگونگی دستیابی و استنباط از منابع لغوی، روایات، تاریخ، تفاسیر پیشین، اقوال

مفسران و علوم خاص این رشته و حدود استفاده از آن‌ها، مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۳- مبانی تفسیر؛ در مبانی تفسیر اصول بنیادینی سخن گفته می‌شود که هر نوع موضع‌گیری در خصوص آن‌ها، موجودیت تفسیر و یا قواعد و روش تفسیر را تحت تأثیر قرار می‌دهد. و مباحثی از قبیل اعجاز قرآن و ابعاد آن، هدایتگری و جاودانگی قرآن، مصونیت قرآن، امکان دستیابی به مراد خداوند و دیگر مبانی که در شکل‌گیری مبانی مفسر نقش بسزائی دارند مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۴- روش تفسیری؛ مفسر در بیان مطالب از چه روشی و یا روش‌هایی استفاده کرده، تفسیر قرآن به قرآن و یا تفسیر قرآن به سنت و یا دیگر روش‌ها و یا روش تفسیر جامع؟ در تفسیر توجه به چه مسائلی داشته، آیا ظاهر آیات برای او حجت است؟ شیوه برخورد او با روایات ضعیف و اسرائیلیات چگونه است؟ تأثیرپذیری ایشان از کدام تفسیر است؟ میزان استفاده و روش بهره‌برداری ایشان از تفاسیر دیگر و روایات و منابع مختلف چگونه است؟ میزان عقل‌گرایی و توجه به مسائل علمی و روز تا چه حد است؟ و مسائل مطرح شده در این زمینه که در چگونگی روش و گرایش تفسیر قابل توجه است.

۵- گرایش تفسیری؛ مفسر با توجه به ذهنیات و پیش‌فرض‌هایش در تفسیر بیشتر روی چه مسائلی توجه کرده و به چه بعد از ابعاد قرآن دقت نظر دارد و آیا تفسیر شامل گرایش خاصی است و یا مجموعه‌ای از چند گرایش است؟ و بالاخره سوالاتی در این زمینه که نشان دهنده گرایش مفسر است.

۲- هدف و ضرورت پژوهش

حول محور قرآن از طرف دانشمندان مسلمان و غیرمسلمان پژوهش‌ها و تلاش‌های چشمگیری انجام می‌شود که بعضی از این تحقیقات به ویژه تفاسیر قرآنی به علت منقح نبودن زوایای روش‌شناسی تفسیر قرآن از نقاط ضعف و نارسائی‌ها و احیاناً کجروی‌های غیرقابل اغماض مصون نمانده است. همین مسأله پرداختن به ابعاد مختلف روش‌شناسی تفسیر را برای دستیابی به روش صحیح ضروری می‌سازد.

براین اساس در این پژوهش سعی شده، تا مبانی، روش‌ها و رویکردهای تفسیری یکی از مفسران

معاصر را (تأحد بضاعت علمی و فکری) مورد بررسی قرار داده، تاگامی هر چند کوچک به سوی شناخت و تبیین روش‌های تفسیر قرآن و در نهایت دستیابی به بهترین شیوه تفسیر و کسب اطلاعات بهتر در دانش تفسیر باشد.

۳- انگیزه تحقیق

قرآن کریم کتابی چند چهره و دارای معانی و مراتب است که هر کس براساس منابع، دانش و توان خود از این سفره الهی خوشه چینی می‌کند؛ از این رو، مفسران قرآن در طول هزار و چهارصد سال از جنبه‌های گوناگون، در این کتاب الهی تفکر و تأمل کرده‌اند و روش‌ها و گرایش‌های متنوعی را دنبال کرده‌اند و نتایج آن‌ها را در قالب کتابهای تفسیری نشر داده‌اند. فهم این تفاسیر و بهره‌گیری از آن‌ها در گروه شناخت منطق تفسیر، و روش آن‌ها است و نیز آفرینش تفاسیر روشمند، روزآمد و کامل‌تر در سایه این شناخت میسر است.

لذا اینجانب که همیشه علاقه خاصی داشته و مایل بودم به مفاهیم عمیق این معجزه همیشه جاوید الهی آگاهی یابم وسیله‌ای فراهم آمد تاگامی کوچک در این جهان بزرگ بردارم. و وسیله‌ای باشد جهت آشنایی خود و دیگران با یکی از مفسران معاصر.

۴- اهداف تحقیق

این پژوهش تلاشی است در معرفی یکی از تفاسیر فارسی و شیعی معاصر با توجه به جنبه‌های اجتماعی آن، و معرفی یکی از تفاسیری که آیات قرآن را جاری و ساری در زندگی امروزی می‌داند و تمسک به قرآن را در این دوران تنها وسیله برای رستگاری دنیا و آخرت می‌داند.

براین اساس، در این پژوهش به زندگی حجة الاسلام آقای سید علی‌اکبر قرشی، نقطه نظرات، مبانی فکری و روش تفسیری که اتخاذ کرده‌اند پرداخته می‌شود، تا بدین وسیله راه شناخت این تفسیر باز گردد و از این منظر به آثار علمی ایشان در زمینه تفسیر قرآن و دیگر زمینه‌هایی که معظم‌له به آن‌ها پرداخته توجه شود.

۵- سوال اصلی

الف - مبانی مفسر در تفسیر آیات که به آنها باور داشته و در سایه آن به تفسیر پرداخته کدامند؟

ب - روش و گرایش مفسر در تفسیر قرآن چیست؟

سوالات فرعی

- مفسر بر چه مبانی‌ای تفسیر خود را استوار ساخته است؟

- دیدگاه مفسر در باره علوم قرآن و نقش آن در تفسیر چیست؟

- روش مفسر در تفسیر قرآن چیست؟

- منابعی که مفسر در تفسیر قرآن به آنها استناد کرده چیست؟

- مفسر در تألیف تفسیر، آیا نظم خاصی را دنبال کرده است؟

۶- روش تحقیق

آنچه که در مرتبه نخست، مورد نیاز بود شناخت شخصیت، دیدگاه‌ها و نظرات آقای قرشی در مجموعه کامل تفسیر است که از طریق فیش‌برداری از تفسیر احسن‌الحديث انجام یافت.

روشی که در این تحقیق در پیش گرفته شده، روش کتابخانه‌ای است که شامل جمع‌آوری مطالب با توجه به فهرست مطالب و استفاده از کتابهایی در این خصوص شامل روش‌شناسی تفسیر، علوم قرآنی و گرایش‌های تفسیری، می‌باشد. مطالب، جمع‌آوری و تدوین یافت و به صورت نوشته حاضر که در صدد شناساندن یکی از تفاسیر فارسی معاصر به علاقمندان است آماده گردید. امید که مورد پذیرش حق تعالی قرار گیرد.

در این فصل به مفهوم‌شناسی روش، تفسیر، مبانی پرداخته و سپس زندگینامه مفسر و معرفی اجمالی تفسیر احسن‌الحديث مورد بررسی قرار گرفته است.

مفهوم‌شناسی روش - تفسیر - مبانی

روش در لغت و اصطلاح

روش و یا منهج در لغت به معنای «الطریق»، «الطریق الواضح» یعنی راه مستقیم و راه روشن^۱ آمده است.

بنابراین، در معنای روش (منهج)، طریق (راه یا روش) روشن بودن آن، و نیز استقامت که دوری از انحراف، کجی و اعوجاج است تأثیر دارد.^۲

روش (منهج) در اصطلاح نیز به معانی مختلفی آمده است:

- روش روشن در تعبیر، عمل یا آموزش دادن چیزی که مطابق پیش‌فرض‌های معین و نظام مشخصی برای رسیدن به هدف معین است.^۳

- شیوه‌ای که مفسر در بیان معانی و استنباط الفاظ و کشف رابطه آنها با یکدیگر به آن پایبند است.^۴

- چگونگی کشف و استخراج معانی و مقاصد آیات قرآن را، «روش تفسیر قرآن» گویند.^۵

- روش تفسیرامری است فراگیر که مفسر آن را در همه آیات قرآن به کار می‌گیرد و اختلاف در آن، باعث

اختلاف در کل تفسیر می‌شود و آن چیزی جز منابع و مستندات تفسیر نیست.^۶

روش تفسیری مربوط به پذیرش نوع و نحوه استناد به منابع است. بنابراین، مقصود از روش، استفاده

از ابزار یا منابع خاص، و روشی فراگیر و روشن و منظمی است برای تبیین و کشف معانی کتاب الهی

قرآن براساس راه صحیح.

۱. فیومی، مصباح‌المنیر، ۶۲۷؛ ابن‌منظور، لسان‌العرب، ج ۴، ص ۳۰۰؛ فراهیدی، العین، ج ۳، ص ۳۹۲، راغب اصفهانی،

مفردات، ج ۳، ص ۴۰۱؛ معجم مقائیس اللغة، ص ۳۶۱

۲. علوی مهر، حسین، روش‌ها و گرایش‌های تفسیری، ص ۲۶

۳. هدی جاسم، المنهج الاثری فی تفسیر القرآن، ص ۲۳

۴. محمد بکر اسماعیل، ابن جریر طبری و منهجه فی التفسیر، ص ۳۱

۵. رضایی اصفهانی، محمدعلی، منطق تفسیر قرآن، ص ۲۲

۶. محمدکاظم شاکر، مبانی و روش‌های تفسیری، ص ۴۶

تفسیر در لغت و اصطلاح

تفسیر مصدر باب تفعیل از ماده «ف.س.ر» است. فسر در کتاب‌های لغت به «بیان»^۱ «ابانه»^۲ «جدا کردن»^۳ «پیدا و آشکار ساختن امر پوشیده»^۴ «اظهار معنای معقول»^۵ آمده و برخی تفسیر را به معنای ایضاح و بیان^۶ گفته‌اند.

با توجه به مطالب بالا می‌توان گفت، تفسیر به معنی روشن نمودن و آشکار کردن است.

تفسیر در اصطلاح: آیت‌الله خویی (ره) می‌گوید: تفسیر، آشکار کردن مراد خداوند متعال از کتاب عزیز است.^۷

تفسیر یعنی زدودن ابهام از لفظ مشکل و دشوار، که در انتقال معنای مورد نظر، نارسا و دچار اشکال است. شاید بتوان گفت: تفسیر، دستیابی به مدلول آیات قرآن و مراد خداوند متعال است، با توجه به علومی که در رسیدن به این هدف لازم است.^۸

در میان مسلمانان تفسیر به عنوان یک علم از علوم اسلامی مطرح است و در اصطلاح دانشمندان زبان عرب و علمای قرآن همان «علم فهم قرآن» است، تعاریف مختلفی برای علم تفسیر ارائه شده است. زرکشی در تعریف تفسیر گفته است:

تفسیر علمی است که با آن، کتاب خداوند که بر پیامبرش نازل شده فهمیده می‌شود و بیان معانی و استخراج احکام و حکمت‌های آن بدست می‌آید^۹ و همچنین تفسیر، دانستن نزول آیه و سور قرآن و

۱. جوهری، الصحاح، ج ۲، ص ۶۸۵؛ ابن منظور، لسان العرب، ج ۵، ص ۵۵؛ طریحی، مجمع‌البحرین (ذیل ماده فسر)

۲. زبیدی، تاج‌العروس من جواهر القاموس، ج ۷، ص ۳۴۹

۳. صفی‌پور، منتهی الارب فی لغة العرب «ذیل ماده فسر»

۴. فیروزآبادی، القاموس المحيط، ص ۵۸۷

۵. راغب اصفهانی، مفردات، ج ۳، ص ۵۷

۶. معلوف، لویس، المنجد، ص ۵۸۳ (ذیل ماده فسر)

۷. خویی، ابوالقاسم، البیان فی علوم القرآن، ص ۳۹۷

۸. مانند علم صرف، نحو، معانی، بیان، لغت، قرائات، اسباب نزول، ناسخ و منسوخ، مکی و مدنی، محکم و متشابه و...

۹. زرکانی، البرهان فی علوم القرآن، ج ۱، ص ۱۳

قصه‌ها و اشاره‌هایی که در قرآن نازل شده و دانستن ترتیب مکی و مدنی در بیان محکم و متشابه و ناسخ و منسوخ، خاص و عام، مطلق و مقید و مجمل و مفسر آن است.^۱

مبانی در لغت و اصطلاح

مبانی جمع مکسر مبنا است و ریشه مبنا از «بنی» به معنی ساخت و برپا کرد و «بنا» به معنی ساختمان و ابنیه به معنی خانه^۲ است و همچنین، بناء به معنی مفعول (مبنی) نیز آمده است.^۳

در اصطلاح تفسیر قرآن مبانی به آن دسته از پیش فرضها، اصول موضوعه و باورهای اعتقادی یا علمی گفته می‌شود که مفسر با پذیرش و مبنا قرار دادن آن‌ها، به تفسیر قرآن می‌پردازد.^۴

زندگینامه

حجة الاسلام و المسلمین آقای سید علی اکبر قرشی بنابی آرموی فرزند مرحوم سید محمد قرشی در ۱۴ شعبان سال ۱۳۴۷ (ه.ق) در شهر بناب از توابع مراغه در استان آذربایجان شرقی در خانواده‌ای از اخیار چشم بدنیا گشود. مؤلف در بازه پدر خود می‌گوید: پدرم رحمة الله علیه در نوبت خود یکی از اخیار زمان بود، من بیشتر موفقیت‌هایم را از تأثیر و تلقینات پدر مرحومم می‌دانم که خداوند در وجودم ظاهر فرمود، در پاکی و عظمت آن مرحوم همین بس که در روز وفات او مردم بناب چنان دست از کار کشیدند و به تشیع او گرد آمدند که آن کار سبب شد یک خانواده بهایی همه به دین اسلام مشرف گشتند، شنیدم پدر آن خانواده گفته بود؛ جایی که یک نفر سید (و امام جماعت) این قدر محبوبیت داشته باشد چرا ما یک طریقه مخفی و زیرزمینی زندگی کنیم.^۵

مؤلف دروس ابتدائی را در مدارس ملی آن روز خوانده و درس عربی را نزد مرحوم پدرشان که از ائمه

۱. همان، ج ۲، ص ۲۸۴

۲. بندر ریگی، منجدالطلاب، ص ۳۷

۳. قرشی، قاموس قرآن، ج ۱، ص ۲۳۲؛ قرشی، قاموس نهج البلاغه؛ ج ۱، ص ۱۵۲

۴. شاکر، محمد کاظم، مبانی و روشهای تفسیری، ص ۴۰

۵. قرشی، علی اکبر، قاموس قرآن؛ ج ۷، ص ۲۸۲